
Božidar
PETRAČ

Krunoslav
ZMAIĆ

VELIČINA
GOSPODARSTVA U
FUNKCIJI ROBNOSTI
POLJOPRIVREDNIH
PROIZVODA

Uspješnost poljoprivredne proizvodnje rezultat je istodobnoga djelovanja mnogih činitelja koji u određenom vremenu i na određenom prostoru djeluju s različitim intezitetom i u različitim međusobnim odnosima. S tim u svezi vrijedno je naglasiti da se djelovanje ekonomskoga zakona minimuma - što određuje uspješnu aktivnost - čini mogućim ako se gotovo svaki od činitelja te aktivnosti (razumljivo, uzimajući u obzir sva poljoprivredna gospodarstva na određenom području) pojavi kao onaj koji je zastupljen u najmanjoj mjeri, bez obzira na to izražavaju li tu mjeru njegova kvalitativna ili kvantitativna obilježja. Od više utjecaja koji mogu istodobno ograničavajuće djelovati na uspješnost poslovanja pojedinoga poljoprivrednog gospodarstva, jedan je presudan. To može biti neuređeno zemljište, nedovoljno školovan ili nedovoljno motiviran poljoprivrednik, premaleno ili neuređeno tržište, što može biti zapreka da se ostvari uobičajeni učinak.

Djelovanje svakoga od spomenutih činitelja, kao i nekih drugih, može biti dominantno i stoga presudno za uspješnost aktivnosti poljoprivrednih gospodarstava, a preko njih i za uspješnost poljoprivredne proizvodnje područja. Svaki od tih činitelja, zbog značenja njihova utjecaja na uspješnost aktivnosti poljoprivrednih gospodarstava i poljoprivrede određenoga područja, u cjelini je predmetom znanstvenog interesa i znanstvenih istraživanja. U ovom radu pokušat će se istražiti uloga koju ima posjedovna struktura u poljoprivredi, određena veličinom gospodarstva, u ograničavanju uspješnosti poljoprivrede s posebnim osvrtom na ulogu veličine gospodarstva na stupanj robnosti.

Da bi se udovoljilo zahtjevima tržišta, pretpostavlja se izlazak poljoprivrednih gospodarstava na tržište s perspektivom njihova trajnog ostajanja na njemu. Uspješno dugoročno ostajanje poljoprivrednih gospodarstava na tržištu moguće je samo u uvjetima ostvarivanja visoke proizvodnosti. Stoga razvijanje činitelja proizvodnosti rada, koji

djeluju na smanjenje proizvodnih troškova, omogućuju povećanje konkurentne sposobnosti, što je jedini put ostajanja poljoprivrednoga gospodarstva na tržištu.

Posjedovna struktura i poljoprivredno gospodarstvo

Veličina poljoprivrednoga gospodarstva daje poljoprivrednom posjedu značenje osnove na kojoj je poljoprivredno gospodarstvo utemeljeno. O posjedovnoj strukturi u poljoprivredi, odnosno o broju gospodarstava pojedinih kategorija, prema veličini zemljišnih površina kojom raspolazu, ovisi u znatnoj mjeri učinkovitost i uspješnost aktivnosti samih gospodarstava, ali i poljoprivrednih područja što ga ta gospodarstva čine.

Ističući značenje posjedovne strukture, ne zanemaruje se činjenica kako je učinkovitost i uspješnost aktivnosti poljoprivrednih gospodarstava posljedica neposrednog i posrednog utjecaja cijeloga sklopa činitelja u čijim okvirima zapaženo mjesto zauzima i veličina posjeda.

Veličina poljoprivrednoga gospodarstva činitelj je koji, ovisno o obilježju i o svim drugim činiteljima aktivnosti, može poticajno ili ograničavajuće, odnosno pozitivno ili negativno, utjecati na učinkovitost i uspješnost te aktivnosti. Veličina gospodarstva dolazi do izražaja prije svega zbog utjecaja na:

1. organizaciju proizvodnje
2. proizvodnu orijentaciju
3. stupanj robnosti
4. tehničku opremljenost
5. primjenu tehnoloških postupaka.

Iako se odvojeno navode područja mogućih utjecaja veličine poljoprivrednoga gospodarstva na učinkovitost i uspješnost njihove aktivnosti, ističe se njihova međusobna povezanost i uvjetovanost. Tako je npr. organizacija proizvodnje uvjetovana proizvodnom orijentacijom tehničkom opremljenošću, kao što je i tehnička opremljenost uvjetovana proizvodnom orijentacijom, organizacijom proizvodnje, tržišnošću, odnosno mogućnošću stjecanja novčanoga dohotka.

Jedan od središnjih problema poljoprivredne proizvodnje na poljoprivrednim gospodarstvima jest posjedovna struktura i tendencija u njezinu kretanju. Posjedovnu strukturu u kojoj od ukupno 532.266 posjeda ili 84,5% čine posjedi manji od 5 ha, dakle mali posjedi, 69.627 ili 13% posjedi između 5 i 10 ha, odnosno srednji posjedi, a samo 13.523 ili 2,5% posjedi veći od 10 ha, koje smatramo, uvjetno rečeno, "velikima", nesumnjivo obilježava

usitnjenost. Posjedovna struktura u kojoj prevladavaju mali posjedi, pa prema tome mala poljoprivredna gospodarstva koja posjeduju velik broj dijelova parcela,¹ prihvaćajući već utvrđen utjecaj njihove veličine na organizaciju proizvodnje, proizvodnu orijentaciju i na stupanj robnosti, ograničavajući je činitelj uspješne poljoprivredne proizvodnje.

Božidar Petrač, Krunoslav Zmaić
**Veličina gospodarstva u
funkciji robnosti
poljoprivrednih proizvoda**

Tablica 1.
Posjedovna struktura u
poljoprivredi Republike
Hrvatske

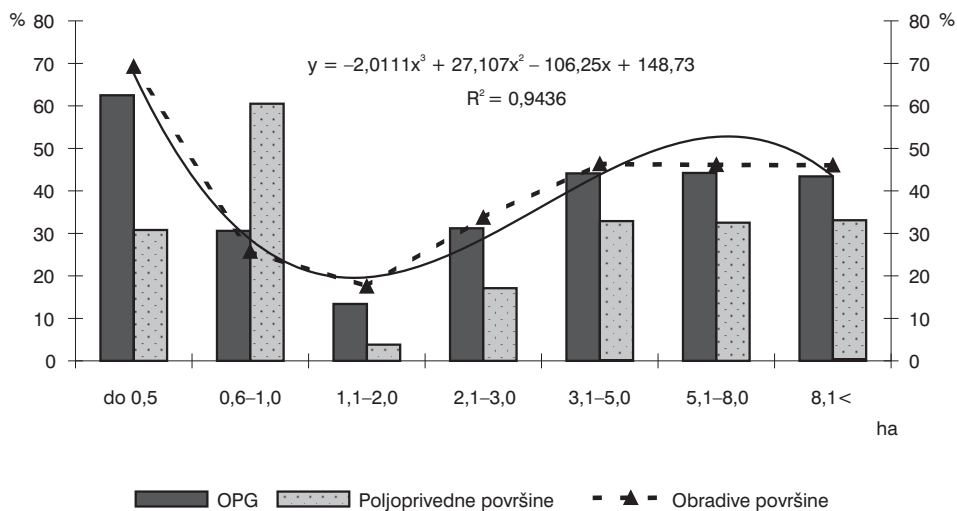
Kategorija gospodarstva (ha)	Broj gospodarstava	Broj gospodarstava (%)	Obradive površine		Broj dijelova kor. površina po gosp.
			000 ha	%	
Bez zemlje	1.461	0,3	-	-	-
Do 0,1	4.777	0,9	0,3	-	1,7
0,11-0,50	98.811	18,5	28,0	2,2	2,3
0,51-1,00	80.873	15,1	44,4	4,6	3,0
1,01-2,00	109.998	20,6	118,5	12,3	4,9
2,01-3,00	74.995	14,0	136,1	14,3	6,0
3,01-4,00	49.498	8,0	105,6	11,2	6,9
4,01-5,00	37.943	7,1	120,2	12,6	7,3
5,01-6,00	26.363	4,9	102,1	10,4	7,9
6,01-8,00	26.867	5,0	233,2	12,9	8,6
8,01-10,00	16.357	3,1	94,2	9,5	9,6
10,01-15,00	9.937	1,8	65,3	6,8	10,8
15,01-20,00	2.157	0,4	16,0	1,7	14,0
< 20	1.429	0,3	12,7	1,3	15,7
UKUPNO	532.266	100,0	966,2	100,0	-

Izvor: Statistički ljetopis hrvatskih županija, Državni zavod za statistiku Zagreb, Zagreb, 1993., str. 542.

Napomena: udio i broj dijelova korištenja površina po gospodarstvu izračunali su autori.

Usporednim praćenjem promjena veličine obiteljskih gospodarstava i njihovih površina u posljednjih trideset godina pokazuje se kako cjelokupna struktura ima trend pada prema manjim veličinskim skupinama gospodarstava.

Raste broj ukupne površine samo najmanjih gospodarstava do 1 ha, dok je sve veći pad broja gospodarstava i površina većih od 8 ha. Međutim, treba istaknuti kako gospodarstva do 1 ha ne zauzimaju značajnije proizvodne zemljišne kapacitete (6,8% ukupnih obradivih površina), pa je i njihov doprinos ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji veoma skroman, s obzirom na to da je riječ najčešće o gospodarstvima nepoljoprivrednih kućanstava ili kućanstava bez aktivne radne snage. Stoga se ona mogu smatrati više okućnicama nego proizvodnim jedinicama u nacio-

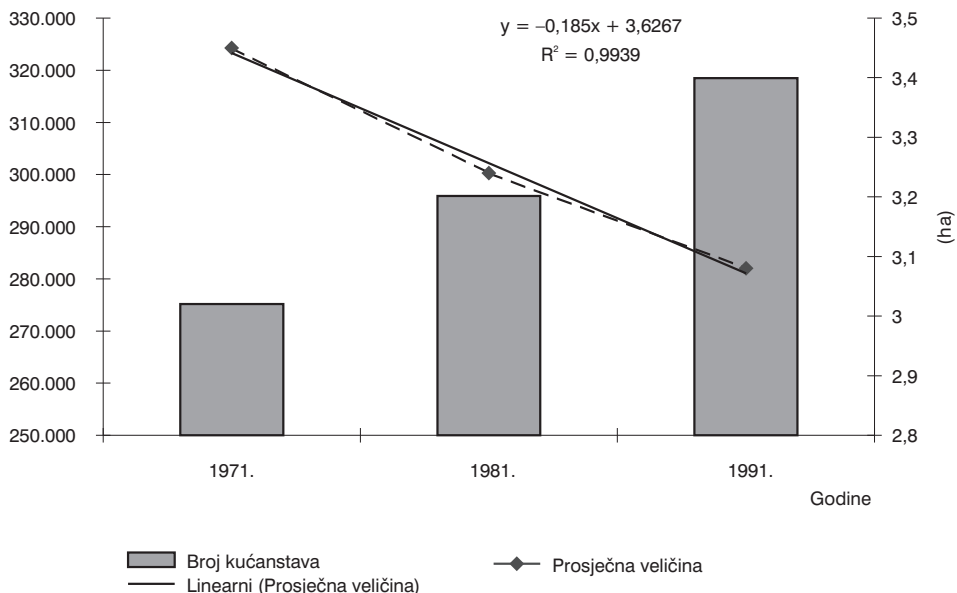

Napomena: trend izračunali autori

Grafikon 1.
Promjene broja gospodarstava i njihovih površina prema veličini zemljišnoga posjeda

nalnoj poljoprivredi i gospodarstvu. I u dijelu američke poljoprivrede koja je izrazito krupna udio broja malih gospodarstava iznosi 25%, ali ona sudjeluju samo sa 0,6% u ukupnoj vrijednosti prodaje.² Ono što nas treba zabrinuti jest pad broja i proizvodnih mogućnosti većih obiteljskih gospodarstava, s obzirom na to da ta gospodarstva omogućuju racionalnu upotrebu sredstava, tehnike i znanja, kojima je zadatak osigurati rast ukupne poljoprivredne proizvodnje.

Grafikon 2.
Broj i veličina kućanstava u Slavoniji i Baranji

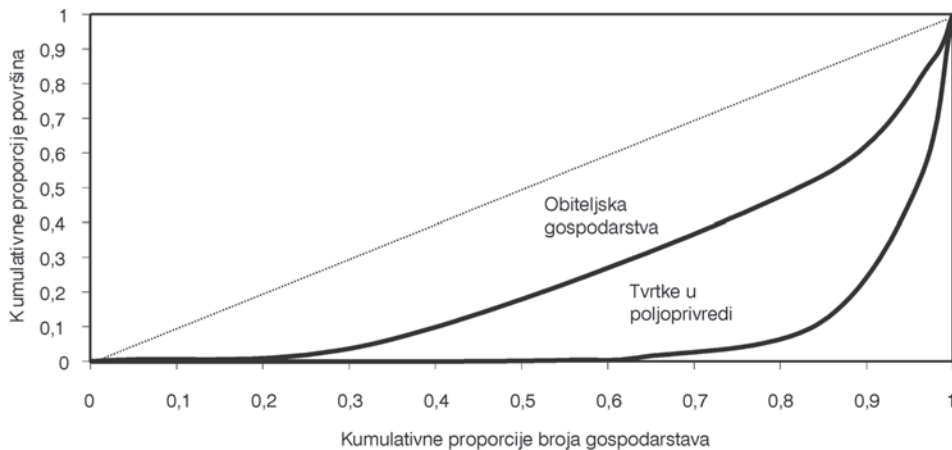

Napomena: trend izračunali autori

Poljoprivredna gospodarstva Slavonije i Baranje općenito su sitna gospodarstva (prosječne veličine 3 ha) s nedovoljnom specijalizacijom, a zemljišni posjed veći od 5 ha, na kojem se, po našem shvaćanju, može organizirati za-paženija poljoprivredna proizvodnja, posjeduje tek 14,1% poljoprivrednih gospodarstava.

Usporednim praćenjem promjena veličine kućanstava i njihove prosječne veličine posjeda u posljednjih trideset godina pokazuje se kako broj kućanstava raste, dok se njihova prosječna veličina posjeda smanjuje po prosječnoj godišnjoj stopi od 5,10%.

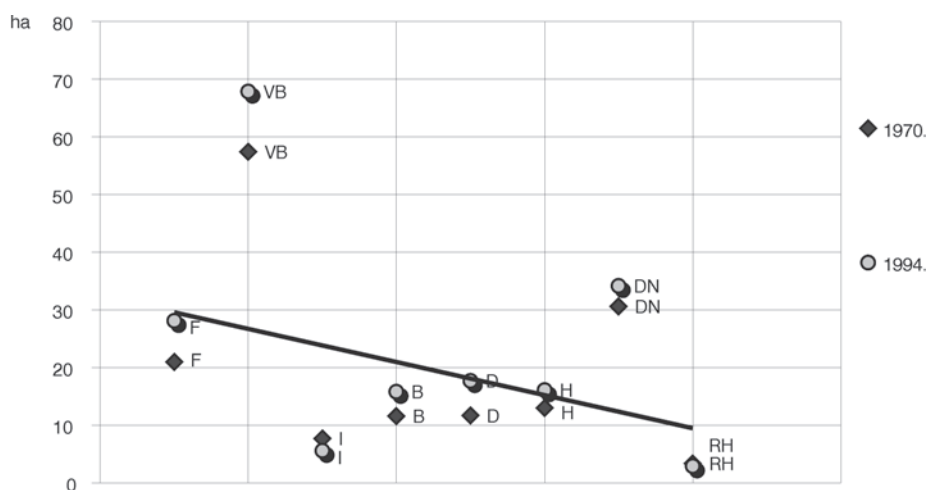
Kako bismo mogli uočiti i predvidjeti važne strukturne promjene u poljoprivredi, analizirat ćemo i istražiti promjene koncentracije poljoprivrednih površina i gospodarstava Lorenzovom krivuljom.

Lorenzova krivulja pokazuje kako je 2,5% obiteljskih gospodarstava imalo tek 13,8% površina većih od 10 ha, odnosno 49,7% obiteljskih gospodarstava imalo je 46,6% površina 1-5 ha. S druge strane, 40,2% tvrtki u poljoprivredi uopće nije imalo površina, a 20,7% tvrtki imalo je 9,9% površina 100 - 1000 ha, dok je 3,8% tvrtki imalo 47,5% površina većih od 5000 ha. Naše zaostajanje u povećanju veličine obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava pokazuju i podaci u Grafikonu 4.

Prema površini, obiteljska su poljoprivredna gospodarstava u Republici Hrvatskoj među najmanjim gospodarstvima u zemljama EU. Problem je veći zato što veličina obiteljskoga gospodarstava u Republici Hrvatskoj pokazuje dugotrajnu tendenciju pada od 0,61%, a to je suprotno težnji u razvijenoj EU, čija je najveća stopa rasta zabilježena u Njemačkoj od 1,61%, osim Italije, gdje stopa pada iznosi 1,22%. U većini zapadnoeuropskih zemalja

Grafikon 3.
Lorenzova krivulja broja i površine obiteljskih gospodarstava i tvrtki u poljoprivredi

Izvor: Agricultural Holding in the 1970 World Census of Agriculture: a statistic analysis, FAO, Rome, 1984. i Eurostat Agriculture Statistical Yearbook 1994., str. 112-114.

Napomena: trend izračunali autori

Grafikon 4.
Prosječne veličine obiteljskih
gospodarstava u zemljama
Europske unije

najveći je broj obiteljskih gospodarstava koji s relativno malim udjelom sudjeluju u ukupnoj proizvodnji, pa su tako Italija i Belgija zajedno s Republikom Hrvatskom ispod trenda u zemljama Europske unije, a Nizozemska, Njemačka, Velika Britanije i Danska imaju velika gospodarstva, i to ne samo po površini nego i po zaposlenosti i po opsegu poslova, ali gospodarstva veća od 20 ha ima u uniji samo 1/5 ukupnoga broja, a poljoprivrednoga zemljišta 3/4. S druge strane, u Sjevernoj Americi prosječna je veličina gospodarstava 187 ha, a dvije najveće ekonomske kategorije, čija vrijednost proizvodnje premašuje 100.000 \$, čine oko 15% ukupnoga broja farmi te drže oko 50% zemljišta.

Analiza utjecaja veličine posjeda na pretpostavke unapređenja poljoprivredne proizvodnje nedvosmisleno je pokazala kako u uvjetima sitnoga poljoprivrednog posjeda nema uvjeta za unapređenja poljoprivredne proizvodnje. Sitni poljoprivredni posjed i na njemu utemeljeno poljoprivredno gospodarstvo ne omogućuje racionalnu proizvodnju i za gospodarstvo svrsishodnu proizvodnu orijentaciju, organizaciju i zadovoljavajući stupanj robnosti te upotrebu tehničkih sredstava.

Veličina poljoprivrednoga gospodarstva i robnost

Robnost, koju smo istaknuli kao područje utjecaja veličine poljoprivrednoga gospodarstva jest sposobnost gospodarstva da svoju proizvodnju ili dio svoje proizvodnje usmjeri

na tržište. Za poljoprivredna gospodarstva ona je vrlo važna jer prodajom svojih proizvoda na tržištu ostvaruju novčani dohodak kao pretpostavku ostvarenja željene razine životnog standarda što im omogućuje i odvijanje reprodukcijuskoga procesa. S obzirom na sadržaj robnosti, odnosno izražavanje sposobnosti gospodarstva da dio rezultata vlastite poljoprivredne proizvodnje proda na tržištu, njezina veličina ovisi, s jedne strane, o veličini i strukturi finalne proizvodnje, a s druge o veličini i strukturi potrošnje finalnih proizvoda vlastite proizvodnje na vlastitu poljoprivrednom gospodarstvu i u vlastitu kućanstvu poljoprivrednika.

Božidar Petrač, Krunoslav Zmaić
**Veličina gospodarstva u
funkciji robnosti
poljoprivrednih proizvoda**

Tablica 2.
Proizvodnja i robnost važnijih
poljoprivrednih proizvoda u
Republici Hrvatskoj

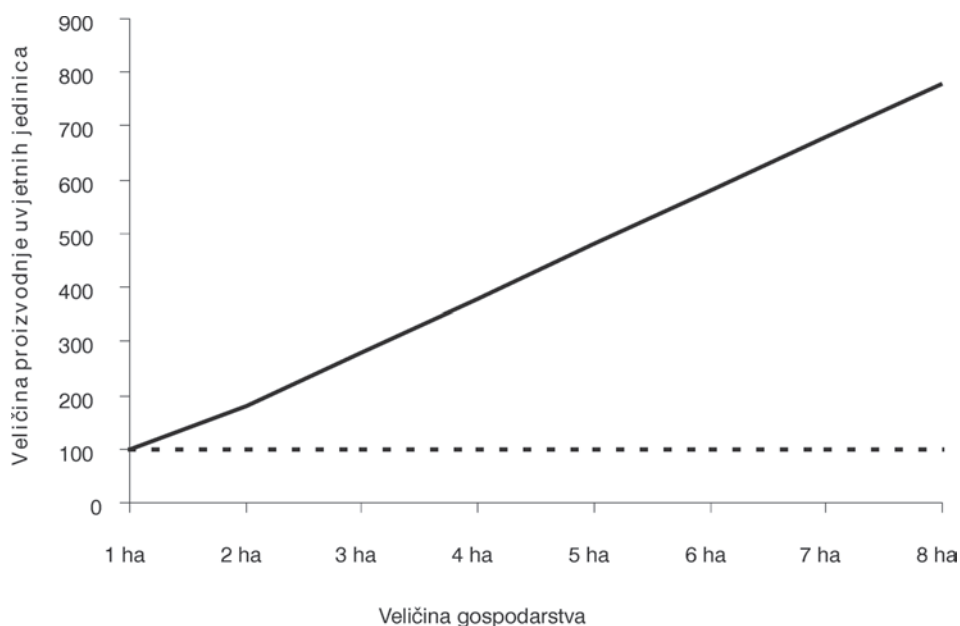
Proizvodi	Proizvodnja		Otkup		Robnost u (%)	
	1990.	2000.	1990.	2000.	1990.	2000.
Pšenica, t	1.302.435	1.032.000	163.589	478.158	12,6	46,3
Kukuruz, t	1.950.011	1.526.000	217.031	232.186	11,1	15,2
Šećerna repa, t	1.205.928	482.211	127.776	376.070	10,6	77,9
Suncokret, t	52.982	53.956	15.537	37.487	29,3	69,5
Krumpir, t	610.236	553.712	10.792	2.105	1,8	0,4
Grožđe, t	397.712	353.541	17.456	18.844	4,4	5,3
Jaja, mil. kom.	1.020	774	191.128	176.766	18,7	22,8
Mlijeko, mil. lit.	907	588	204.429	380.037	22,5	64,6

Izvor: Statistički ljetopis, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1993. i 2001., str. 181–188 i 318.

Napomena: robnost izračunali autori.

Proizvodnja osnovnih poljoprivrednih proizvoda u Republici Hrvatskoj u proteklom desetogodišnjem razdoblju pokazuje tendenciju pada za sve navedene proizvode, osim suncokreta. Negativne prosječne stope pada visoke su i kreću se od 4,85% do 11,27%. Takvi negativni trendovi imaju posljedice na stupanj robnosti i samodostatnosti, dohodovnost poljoprivrednih gospodarstava, konkurentnost i drugo. U isto vrijeme analizirani poljoprivredni proizvodi imaju pozitivnu stopu otkupa, a dva proizvoda (krumpir i jaja) negativnu. Općenito se može zaključiti kako su pozitivne stope otkupa veće od negativnih. Robnost u Republici Hrvatskoj pokazuje stalan pad od 1988. godine uz velika odstupanja, a tek se u zadnjim godinama uočava znatan porast robnosti. Bez obzira na povećanje robnosti od 1995. do 2000. godine, udio robnosti relativno je nizak i iznosi u prosjeku 37,75%. Iako u promatranom razdoblju robnost poljoprivrednih proizvoda pokazuje brži porast, uz manji tempo rasta ukupne proizvodnje, do povećanja robnosti poljoprivrednih proizvoda do-

Grafikon 5.
Autokonzum i tržišni viškovi na
gospodarstvima različitih
veličina

šlo je zbog smanjenja prirodne potrošnje na selima. To pak znači kako otkupne cijene poljoprivrednih proizvoda, uključujući i subvencije, nisu toliko stimulirale poljoprivredne proizvođače na povećanje proizvodnje koliko na smanjenje autokonzuma. Pojednostavnjeno uzevši, stupanj robnosti proizlazi iz odnosa veličine i strukture proizvodnje finalnih poljoprivrednih proizvoda na gospodarstvu te veličine i strukture potrošnje vlastitom aktivnošću proizvedenih finalnih poljoprivrednih proizvoda na vlastitu gospodarstvu i u vlastitu kućanstvu poljoprivrednika.

Pod vrlo pojednostavnjenom pretpostavkom kako gospodarstva na jednom hektaru poljoprivrednih površina ostvare prosječnu proizvodnju od 100 jedinica i da je autokonzum na svim gospodarstvima, neovisno o veličini, 80 jedinica, tržišni će višak na gospodarstvima od 1 ha iznositi 20 jedinica, a svaki daljnji ha omogućit će stvaranje daljnjih teoretskih gotovo cijelih 100 jedinica tržišnog viška.

Sa stajališta ostvarivanja određene proizvodnje i potrošnje vlastitih proizvoda na gospodarstvu i u kućanstvu, svako je poljoprivredno gospodarstvo posebna jedinica koja je podvrgnuta specifičnom spletu utjecaja, i to po broju i po sadržaju te po intenzitetu njihova djelovanja. Utjecaji kao što su npr. veličina i struktura obitelji, navike u proizvodnji i potrošnji, izvori i veličina dohotka članova kućanstva, cijene poljoprivrednih proizvoda, razvijenost ukupne trgovine, prometna povezanost, sjedišta gospodarstva i

tržišta odrazit će se na to što će se i u kojim količinama proizvoditi, trošiti na gospodarstvu i u kućanstvu te u kojim količinama treba što prodati kako bi se ostvario željeni novčani dohodak.

U pogledu veličine i strukture obitelji, koja su obuhvaćena anketom,³ vrijedno je naglasiti kako veličina kućanstva gotovo nimalo ne ovisi o veličini poljoprivrednoga gospodarstva. Prikaz sudjelovanja kućanstava koja se oslanjaju na gospodarstva pojedinih kategorija veličina, a prema broju članova, gotovo u cijelosti potvrđuje iznijeti zaključak.

Broj članova kućanstva	Kategorije gospodarstava					
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
do 2	40,2	34,5	30,2	32,8	20,2	9,6
3 - 4	38,1	43,1	47,1	31,4	25,1	29,8
5 - 6	17,5	20,3	16,6	31,6	47,7	52,4
7 - 8	4,2	2,1	6,1	4,2	5,8	8,2
više od 8	-	-	-	-	1,2	-
UKUPNO	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Anketa o obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u Istočnoj Hrvatskoj

Iz pregleda strukture kućanstava prema broju članova po kategorijama može se zaključiti da nema većih razlika u veličini i strukturi potrošnje poljoprivrednih proizvoda u kućanstvima raznih kategorija. Ovaj zaključak dobiva potvrdu u malom odstupanju od prosjeka za sva kućanstva poljoprivrednika, npr. u broju svinja koje se kolju za vlastite potrebe, broju povrtnih kultura i angažiranih površina za njihov uzgoj, broju peradi u ekstenzivnom uzgoju, količini pšenice koja se zadržava za vlastite potrebe i drugo.

Drugi činitelji kojima je određen stupanj robnosti jest veličina i struktura proizvodnje finalnih poljoprivrednih proizvoda. Veće poljoprivredno gospodarstvo omogućuje i veću proizvodnju, što neprijeporno potvrđuje anketa o analizi veličine stočnoga fonda po gospodarstvima pojedinih kategorija. Naime, proizvodnja finalnih stočarskih proizvoda u Slavoniji i Baranji bilježi stalan rast (koji je utvrđen anketom), a rezultat je rasta domaće potražnje i mogućnosti plasmana ovih proizvoda u izvozu. Analiza pokazuje kako je finalna stočarska proizvodnja rasla po prosječnoj godišnjoj stopi od 2,06%, a očituje se u povećanju proizvodnosti po grlu te u osiguravanju odgovarajućih zootehničkih, ekonomskih i drugih mjera poduzetih

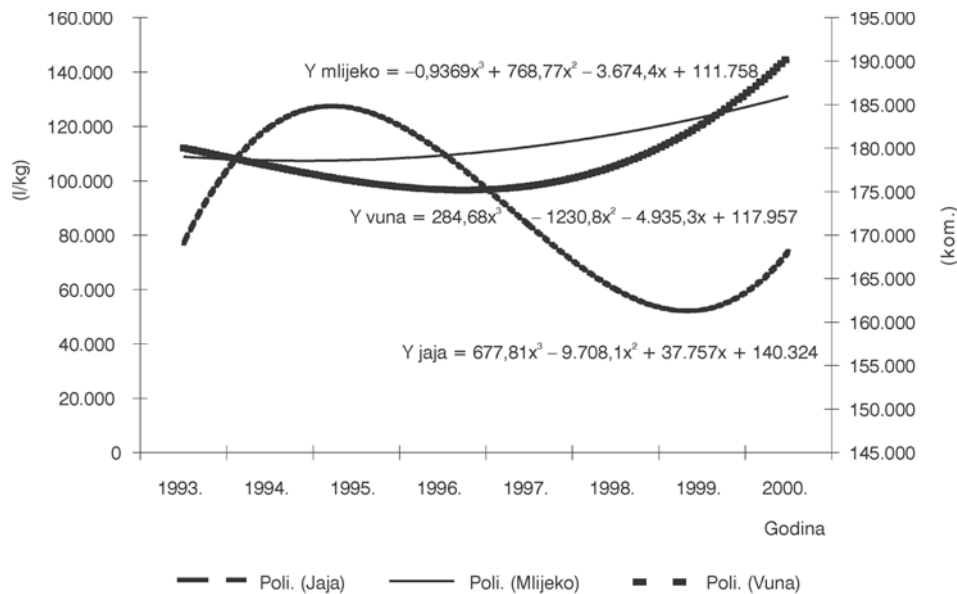
Božidar Petrač, Krunoslav Zmaić

Veličina gospodarstva u funkciji robnosti poljoprivrednih proizvoda

Tablica 3.

Struktura kućanstava prema broju članova po kategorijama gospodarstava u Istočnoj Hrvatskoj (%)

za unapređenje stočarstva. U okviru stočarske proizvodnje Slavonije i Baranje dominantno mjesto ima govedarstvo, s obzirom na to da ono čini 43% ukupne vrijednosti stočarske proizvodnje i predstavlja osnovu povezivanja ratarske i stočarske proizvodnje. Slijedi svinjogojstvo i ovčarstvo.

Grafikon 6.
 Kretanje osnovnih finalnih
 stočarskih proizvoda

Veća obiteljska gospodarstva u mnogo većoj mjeri sudjeluju u uzgoju stoke, a angažiraju i veće površine za uzgoj osnovnih ratarskih kultura – pšenice i kukuruza. Osim toga, veća poljoprivredna gospodarstva u svojim proizvodnim programima imaju ponekad i uzgoj industrijskoga bilja, a za njih je karakterističan i uzgoj krmnoga bilja, kako bi se ono oplemenilo stočarskom proizvodnjom.

Potrošnja koja utječe na smanjenje stupnja robnosti poljoprivrednoga gospodarstva, uz potrošnju finalnih poljoprivrednih proizvoda vlastite proizvodnje u kućanstvu poljoprivrednika, jest i potrošnja takvih proizvoda na gospodarstvima poljoprivrednika. Budući da je ovdje riječ samo o potrošnji finalnih poljoprivrednih proizvoda vlastite proizvodnje, to je utjecaj takve potrošnje na stupanj robnosti u uobičajenim prilikama gotovo zanemariv. Riječ je o proizvodima inače namijenjenim prodaji, ali koji se iz raznovrsnih razloga, prije svega zbog slabe potražnje, neorganizirana otkupa, dispariteta cijena i drugoga, ne prodaju. Primjeri uporabe merkantilne pšenice kao sjemena ili kao stočne hrane te uporabe mlijeka u prehrani stoke to zorno pokazuju. Polazeći od proizvodne orijentacije poljoprivrednoga gospodarstva, koje obilježava svaštarenje, a koje je uglavnom uvjetovano nastojanjem poljoprivrednika

da potrebe kućanstava za poljoprivrednim proizvodima u najvećoj mjeri podmiruju vlastitom proizvodnjom, proizlazi da na proizvodnu orijentaciju utječe opseg i struktura proizvodnje na gospodarstvu te veličina i struktura obitelji poljoprivrednika i navike u potrošnji. Razumljivo je da je ovo naglašenije što je poljoprivredno gospodarstvo manje. Suprotno tome, značenje i potreba poštivanja prirodnih činitelja, koji su istodobno tehnološki i ekonomski činitelji proizvodnje i prodaje, omogućuju plasman proizvoda na tržište po cijenama prihvatljivim za poljoprivrednika, i to naglašenije što je gospodarstvo veće.

Zaključak

Veličina posjeda, odnosno na njemu utemeljenoga poljoprivrednog gospodarstva, u značajnoj mjeri utječe na poljoprivrednu proizvodnju. Taj utjecaj dolazi do izražaja na području organizacije proizvodnje, proizvodne orijentacije, tehničke opremljenosti, primjene suvremene tehnologije te posebno na području stupnja robnosti. Istraživanjem utjecaja veličine poljoprivrednih gospodarstava na navedena područja ustanovljeno je:

1. kako je osnovno obilježje proizvodne orijentacije većeg broja gospodarstava svaštarenje, koje je to naglašenije što je poljoprivredno gospodarstvo manje
2. kako se naturalna potrošnja, koja je u najvećoj mjeri određena veličinom i strukturom obitelji i navikama u potrošnji, ostvaruje u gotovo svim gospodarstvima u manje-više istovjetnim okvirima u pogledu opsega i strukture, pa je stoga stupanj robnosti veći što je poljoprivredno gospodarstvo veće.

Prema tome, spoznaja kako veća poljoprivredna gospodarstva omogućuju bolju organizaciju proizvodnje, viši stupanj robnosti i veću primjenu suvremene tehnike i tehnologije pruža povoljniju perspektivu razvitku poljoprivrednih gospodarstava i poljoprivrede u cjelini. Svi navedeni činitelji osiguravaju razvijanje posjedovne strukture u smislu okrupnjavanja obiteljskoga posjeda, uz istodobno smanjenje njihova broja. S obzirom na to da se u kratkom vremenu ne može bitno promijeniti posjedovna struktura, smatra se kako bi trebalo naglasiti subvencije i druge poticajne mjere u proizvodnji radno intenzivnih proizvodnji (voćarstvo, vinogradarstvo, povrtlarstvo i drugo) da bi sitna gospodarstva mogla ostvariti viši stupanj robnosti, odnosno viši dohodak po jedinici površine.

BILJEŠKE

- ¹ Iz analize posjedovne strukture poljoprivrede Republike Hrvatske utvrđeno je kako gospodarstvo veličine do 5 ha (mala gospodarstva) posjeduju 4,3 odvojene parcele, gospodarstva između 5 i 10 ha (srednja) 7,9, a gospodarstva više od 10 ha (velika) 6,8 odvojenih dijelova parcela. Prosječna veličina jedne parcele na poljoprivrednim gospodarstvima Republike Hrvatske iznosi 0,499 ha.
- ² Brooks, N. L.: *Minifarms, Farm Business of Reral Residence?*, Washington D.C.: USDA, ERS, Bulltin No. 480, 1985.
- ³ Naznačenom anketom obuhvaćeno je 138 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava na području Istočne Hrvatske (županije: Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska i Vukovarsko-srijemska), jednakomjerno raspoređenih u šest kategorija gospodarstava prema veličini. Anketom su obuhvaćena 23 mjesta, po jedno gospodarstvo do 1 ha, od 1 do 2 ha, od 2 do 3 ha, od 3 do 5 ha, od 5 do 8 ha i veća od 8 ha.

LITERATURA

- Božić, M. (1994.): Neke odlike potražnje i potrošnje ratarskih proizvoda u Hrvatskoj, *Poljoprivredna aktualnost*, Vol. 30, br. 5, Zagreb.
- Brooks, N. L. (1985.): *Minifarms, Farm Business of Reral Residence?*, Washington D. C.: USDA, ERS, Bulltin, No. 480.
- Erwin, W. (1995.): *Changing Times: A Farmer's Perspective*, Ames, Iowa: Choices, Fourth Quarter.
- Halcrow, H. G. (1980.): *Economics of Agriculture*, McGraw-Hill Book Company, New York.
- Jurić, I. (1996.): Problem razvoja obiteljskih gospodarstava u Hrvatskoj, *Agronomski glasnik*, Vol. 58, br. 5, Zagreb.
- Par, V., Njavro, M. (1999.): *Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo u suvremenim uvjetima*, XXXV. znanstveni skup hrvatskih agronoma s međunarodnim sudjelovanjem, Opatija.
- Rilke, D., Petrač, B. (1993.): Posjedovna struktura u sustavu čimbenika aktivnosti obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, *Ekonomski vjesnik*, br. 1, Osijek.
- Stipetić, V. (1993.): Prosječna i optimalna veličina poljoprivrednih gospodarstava u zapadnoj Europi i sjevernoj Americi, *Poljoprivredne aktualnosti*, Vol. 29, br. 1/2, Zagreb.